

Bouwhistorische vondsten in het interieur

In veel historische gebouwen gaan zaken schuil die herinneren aan vroeger gebruik. Beschilderde balken boven een plafond, een keitjesvloer onder de tegels of een deur achter een voorzetwand. Ze kunnen aan het licht komen bij een verbouwing. Deze brochure legt uit wat te doen als er zo'n bouwhistorische vondst gedaan wordt.

De meeste oude panden kennen een rijke historie. Het is zeer waarschijnlijk dat zich boven, onder of achter plafonds, vloeren en wanden resten bevinden uit vervlogen tijden. Veel van deze sporen kunnen tijdens een verbouwing in zicht komen. Vaak zijn ze informatief en verhelderend, soms zelfs spectaculair, zoals een plafondschildering uit de zeventiende eeuw of een wand vol Delfts blauwe tegels. Belangrijk is het om deze vondsten te documenteren en aan de volgende eigenaren van het gebouw door te geven. Ze vertellen iets over de geschiedenis van het pand en kunnen een behoorlijke cultuurhistorische waarde hebben.

Historische ontwikkeling

Alle interieurs zijn onderhevig aan verandering. Vanzelfsprekend is de kans groter om een interessante bouwhistorische vondst te doen in een middeleeuws gebouw dan in een naoorlogs pand. Het kan zijn dat het gebouw vroeger meerdere functies tegelijk heeft gehad. Zo werd er in stadshuizen niet alleen gewoond, maar ook gewerkt door bijvoorbeeld een bakker, smid, lakenwever of bierbrouwer. Veelal was er in dergelijke huizen een winkelruimte aanwezig. Al zijn ze in het huidige interieur misschien niet meer zichtbaar, die bedrijfsmatige activiteiten hebben sporen nagelaten. Dit aspect is ook een belangrijke karakteristiek van boerderijen. De scheiding tussen woon- en bedrijfsgebouwen is in een boerderij helder, is vaak makkelijk afleesbaar en kent regionale verschillen.

Cultuurhistorisch belang

Een bouwhistorische vondst is altijd spannend en maakt nieuwsgierig. Ze levert een tastbaar bewijs van de ontwikkeling van het gebouw. Vaak vormt het spoor een puzzelstukje in de fasering van de bouw, en draagt zo bij aan het complete verhaal van het pand.

Een bouwhistorische vondst: achter een voorzetwand bleek een deur uit de zeventiende eeuw schuil te gaan

Het aangetroffen materiaal is dan ook een onvervangbare, authentieke informatiebron. Het is belangrijk deze kennis te borgen en te benutten bij een verbouwing. Op die manier vallen de plaatsen in het gebouw aan te wijzen die geschikt zijn voor doorbraken en dergelijke, zonder dat de afleesbaarheid van de geschiedenis verloren gaat. Door verborgen onderdelen opnieuw zichtbaar te maken wordt de historische gelaagdheid van het gebouw duidelijker. En door nieuwe elementen toe te voegen wordt de geschiedenis verrijkt met een nieuwe tijdlaag.

Locaties

Om een idee te geven waar bij een verbouwing oude elementen tevoorschijn kunnen komen, volgt hier een aantal aandachtspunten. Dit is geen allesomvattend overzicht, maar het betreft de meest voor de hand liggende plaatsen.

FOTOS ODWIN RALLING

Uit het plafond komt zeegras tevoorschijn, historisch isolatiemateriaal

Vloeren

Zo is het verstandig om bedacht te zijn op verschillende vloer-afwerkingen op elkaar. Op de begane grond is zo'n meerlaagse vloer vaak veroorzaakt door herhaaldelijke ophogingen van de aangrenzende straat. Die verhoging kan wel vijftig centimeter bedragen, zoals in Utrecht. Oudere verdiepingsvloeren zijn meestal geconstrueerd van houten balken met daarover vloerdelen. Veelal is zo'n vloer later voorzien van een andere afwerking. Dit kan zijn ingegeven door smaakverandering of door een technische noodzaak. Zo is een zogenoemde platenvloer vaak afgewerkt met plavuizen of andere tegels, omdat deze een grote stijfheid bezit vanwege zijn aaneengesloten, dikke, brede delen, die met een losse veer verbonden zijn. Vloerconstructies met gemetselde troggewelfjes tussen houten of stalen balken duiden op grote belasting, zoals in pakhuizen. In nieuwere gebouwen kan een bakstenen vloer met tegels afgewerkt zijn. Ook betonvloeren komen daarin voor. Een oude granito-vloer of een in patroon gelegde tegelvloer is altijd bijzonder.

Plafonds

De vloerconstructie van de verdiepingen is vaak aan de onderkant afgewerkt met een plafond. Eenzelfde stapeling van lagen als bij vloeren kan hier aan de orde zijn. Het is mogelijk dat zich boven een schrootjesplafond uit de twintigste eeuw een geornamenteerd stucplafond uit de negentiende of achttiende eeuw bevindt. Aan het eind van de negentiende eeuw werden het lijstwerk en de ornamenten ook wel geperst van papier-maché. De begrenzingen van het teruggevonden plafond kunnen een eerdere kamerindeling van het gebouw aangeven. Boven plafonds, in kapconstructies en achter wandbetimmeringen kan ook historisch isolatiemateriaal aangetroffen worden, zoals schapenwol, paardenhaar, stro, riet, vlas, hooi of zeegras. Soms wordt er op een onderdeel een ontwerpschetsje zichtbaar, bijvoorbeeld voor de ornamentering van een stucplafond of bovendeurstuk. Ook komt bij restauraties en verbouwingen met regelmaat de onderzijde van de vloer zelf tevoorschijn, die lange tijd aan het zicht onttrokken is geweest.

Telmerken op een houten dakconstructie

Merktekens

In een oud gebouw worden vaak merktekens op hout en steen aangetroffen. Vlot- of eigendomsmerken verwijzen naar handel en transport van het bouw materiaal, terwijl timmerlieden en steenhouwers hun werk signeerden met hun huismerk en in latere fasen met potlood opschriften aanbrachten. Voor de montage van houtskeletten en kapconstructies werden telmerken bij de verbindingen geplaatst.

Gevels en wanden

Een gelijksoortige stapeling afwerkklagen als op vloeren en plafonds wordt regelmatig gevonden op wanden en de binnenkant van de gevels. De woningscheidende bouwmuren van een pand in een historische binnenstad hebben vaak een grotere ouderdom dan de gevels en de wanden. De verschillende soorten en formaten bak-

Kranten op jute, gevonden achter papieren behang

steen die bij een verbouwing in het zicht komen, zeggen iets over de ontstaansperiode. Een zogeheten osendrop kan voor de dag komen bij doorbraak van een bouwmuur. In deze smalle ruimte tussen twee gebouwen kan van alles liggen, bijvoorbeeld botten. Deze laten iets zien van het eetgedrag van eerdere gebruikers. Achter voorzetwanden kunnen stuclagen op het metselwerk schuilgaan, die soms met decoraties beschilderd zijn. Er kan sprake zijn van meerdere lagen stucwerk, in enkele gevallen zelfs leemstuc. In winkels uit de negentiende eeuw komt tegelwerk van geperst papier voor. Muurstijlen van een oorspronkelijk houten huis kunnen tevoorschijn komen in een pand dat in een latere periode 'versteend' is. Ook duiken in wanden nissen en deuren op. Oude kranten achter bijvoorbeeld behang of ter afdichting van gaten en scheuren maken altijd nieuwsgierig. Vaak staat de publicatiedatum erop.

Behang

In de achttiende eeuw werden behangsets die met landschappelijke taferelen beschilderd zijn erg populair. Ook ornamentale schilderijen kwamen voor. Doorgaans zijn de schilderijen op linnen aangebracht, maar er is ook direct op stucwerk geschilderd, soms inclusief omlijstingen. De opkomst van beschilderd behang van papier stimuleerde de frequentie van veranderingen in het interieur.

Verf

In de tweede helft van de twintigste eeuw zijn veel historische interieurs wit geschilderd. Onder die witte laag bevinden zich vaak andere kleuren verf en decoraties. Dat kunnen imitaties zijn van een kostbaarder materiaal. Betimmeringen, steen en stucwerk zijn dan gemarmerd of gehout als eiken of mahonie. De laagjes verf vormen een belangrijk archief. Ze geven de kleurstelling van een vertrek in een bepaalde periode aan, meestal naar de heersende mode. De kleur van de verf kan dan ook een essentieel onderdeel van de architectuur zijn.

Technische installaties

De installatietechniek heeft vanaf het begin van de negentiende eeuw een enorme ontwikkeling doorgemaakt. Vaak zijn technische voorzieningen daarom meerdere malen vervangen. Installaties om geriefelijk te kunnen wonen zijn er voor verwarmen, verlichten, koken, transport, communicatie en sanitair. Bedrijfsinstallaties ten behoeve van productieprocessen blijven in deze brochure buiten beschouwing.

Verwarming

Het was niet ongebruikelijk dat de stookplaats bij een verbouwing werd aangepast. Aanvankelijk bevond deze zich in het midden van de ruimte, later aan de zijkant, tegen een gemetselde bouwmuur of een brandmuur. Vaak worden bij een verbouwing oude plavuizen van haardvloeren, ijzeren haardplaten en betegelde haardmuren aangetroffen, of sporen van de haard in de raveling van de balklaag. Daarna was een schouw met mantel en boezem gebruikelijk, gevolgd door voorzetkachels. Er zijn in de loop der eeuwen verschillende soorten schouwen gebouwd, zowel hangende als ondersteunde. Mantel en boezem ontwikkelden zich wat betreft vorm en ornamentiek.

In de tweede helft van de negentiende eeuw kwamen er verwarmingsinstallaties op stoom of heet water. Later werd centrale verwarming de norm. Water dat in een centrale ketel was verwarmd werd rondgepompt door een gesloten systeem van gietijzeren ledenradiatoren in de vertrekken.

De ontwikkeling van de verwarming houdt verband met de brandstof. Van stoken op hout, turf en kolen ging men over op olie en gas. Voor de bevoorrading en opslag van de brandstof, alsook het interne transport naar de stookplaatsen, werden bouwkundige voorzieningen getroffen, die soms bewaard zijn gebleven, zoals turfkokers en kolenhokken.

Achter weggebroken stucwerk verschijnt een muurschildering

Deze resten van een schouw zaten verstopt achter een voorzetwand

FOTO ODWIN RALLING

Door een turfkoker werd turf van de zolder naar beneden gegooid

Verlichting

Voor kunstlicht was men eerst afhankelijk van kaarsen en parafineolie. In vertrekken met weinig daglicht, zoals kelders, zijn kaarsnissen in het muurwerk gemaakt. Kandelaars en olielampen werden gebruikt als oriëntatielicht en werkverlichting. Daarnaast hingen er vaste wandblakers en plafondlampen zoals kroonluchters in de gebouwen, die in verschijning steeds meer onderdeel werden van een ontworpen interieur. Met de komst van gaslampen rond 1850 werden aansluitingen en installaties noodzakelijk. Soms zijn ze nog aanwezig. De komst van elektrische kooldraadlampen rond 1900 en daarna van de gloeilamp in 1935 heeft de oudere verlichting naar de achtergrond verdreven. De stroomcircuits hebben eveneens een ontwikkeling doorgemaakt.

Koken

In de keukens waren twee zaken onontbeerlijk: water en vuur. Water was aanvankelijk gemeenschappelijk beschikbaar met handpompen in de openbare ruimte. Later werd in de keukens met een pomp opgevangen regenwater geput. Soms kan de locatie van de pomp nog worden herkend aan een afdruk op de wand,

meestal aan de achtergevel, in de nabijheid van een venster voor daglicht. Verdere ontwikkeling van de watervoorziening leidde tot een installatie voor zowel aanvoer als afvoer van water. Voor het fornuis en de oven was rookafvoer essentieel. De plaats van de schouw en het schoorsteenkanaal kan worden bepaald aan de hand van een raveling in de balklaag. Verder is het mogelijk om restanten van tegelwerk aan te treffen die duiden op de oorspronkelijke indeling van de keukens.

Verticaal transport

Voor verticaal intern transport van goederen werd wel een hijsrad op zolder geplaatst. Dit gaffelrad kon worden bediend met een touw. In de vloeren kunnen zich nog hijsluiken bevinden. Wanneer de goederen buitenom langs de gevel werden gehesen, was daar een hijsbalk met windwerk aangebracht en een deur voor laden en lossen. In de negentiende eeuw werd het verticale transport verder gemechaniseerd. Er verschenen etens- en goederenliften, en niet lang daarna personenliften. In eerste instantie handbediend met een touw, later door een elektromotor.

Communicatie

Behalve een oude voordeurbel komen er in grote huizen soms resten van bellentableaus voor, met een ingenieus dradenstelsel. Daarmee kon het huispersoneel naar verschillende vertrekken ontboden worden. Heel zeldzaam zijn spreekbuizen. Op buitenplaatsen staan vaak nog klokken op de nok van daken, die werden geluid om op gezette tijden gebeurtenissen in het huishouden aan te kondigen.

Sanitair

Voor toiletbezoek waren vanaf de middeleeuwen privaten met losse tonnen gebruikelijk. Ze werden achter of aan het huis gebouwd. De tonnen werden geleegd in de goten van de straten en later collectief opgehaald. Inpandige secreten waren een grote zeldzaamheid, tot er vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw waterclosets kwamen. Riolering en een waterleidingnet

FOTO RONALD STENVERT

De overblijfselen van een bellentableau

FOTO MAARTEN ENDERMAN

Een gietijzeren stortbak van een toilet

werden in de woning noodzakelijk, aanvankelijk uitgevoerd in lood. Historische closetpotten en gietijzeren stortbakken zijn tegenwoordig zeer zeldzaam.

Onderzoek

Hoe gedegener het onderzoek vooraf, des te kleiner is de kans op een bouwhistorische toevalsvondst tijdens de verbouwing. Een bouwhistoricus analyseert gebouwen en complexen aan de hand van onderlinge samenhang, vorm, constructie, bouwmaterialen en afwerking. Op basis van onderzoek stelt deze de oorspronkelijke situatie vast en welke veranderingen er in de loop der tijd zijn aangebracht. Om de bouw- en gebruiksfasen te kunnen bepalen is het pand zelf de belangrijkste gegevensbron. In combinatie met archiefbronnen kan zo de geschiedenis van het gebouw worden verteld. Minstens zo belangrijk is dat bouwhistorisch onderzoek een goed hulpmiddel is om de constructie van het pand te begrijpen. Afhankelijk van de vraag kan de bouwhistoricus de diepgang van het onderzoek bepalen. In volgorde van diepgang is dat een bouwhistorische inventarisatie, een opname met waardestelling en een ontleding. Een opname op hoofdlijnen wordt wel een bouwhistorische verkenning of *quickscan* genoemd. Bij een ontleding is er sprake van destructief onderzoek, omdat er dan delen van het gebouw weggebroken en doorboord worden.

Aanpak

Bij een verbouwing van een historisch pand zullen er altijd bouwsporen zichtbaar worden. Deze kunnen klein of groot zijn, vaak onvolledig en slecht herkenbaar, maar ze vormen altijd een aanwijzing voor een indeling of afwerking uit voorbije tijden. Om de sporen te herkennen is een zeker historisch bewustzijn nodig. De eigenaar van het gebouw hoeft daarvoor geen expert te zijn, maar wel alert.

Gemeente

Het veiligstellen of documenteren van een bouwspoor hoeft geen probleem te zijn voor de planning van de verbouwing. Wel is het van belang dat de eigenaar de gemeente op de hoogte stelt van de vondst. De gemeente kent veelal de globale ontwikkelingsgeschiedenis van de wijk waarin het pand staat. Zij kan helpen het aangetroffen bouw materiaal te interpreteren en een inschatting te maken van de cultuurhistorische waarde ervan. Afhankelijk van deze waarde kan gezamenlijk een strategie worden ontwikkeld om met het bouwspoor om te gaan.

Specialist

Wanneer de vondst heel bijzonder is, kan het raadzaam zijn er een specialist bij te betrekken, zoals een architectuur-, bouw- of interieurhistoricus of een restaurator. Daarnaast kan gebruik

FOTO ODWIN RALLING

Op deze zoldering bleek zich een decoratieve schildering uit de zeventiende eeuw te bevinden

gemaakt worden van de deskundigen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed of particuliere onderzoeksbureaus en stichtingen. De gemeentelijke afdeling erfgoed kan de eigenaar op het juiste spoor zetten. Meer informatie is op www.cultureelerfgoed.nl te vinden in de kennisbrochures van de Rijksdienst over specifieke onderdelen, materialen en afwerkingen.

Drie manieren

Er zijn verschillende manieren om met een bouwhistorische vondst om te gaan. Na de documentatie, interpretatie en waardestelling is het van belang een benadering te kiezen die erop gericht is om het bouwspoor te behouden of veilig te stellen. De volgende benaderingen geven in volgorde de voorkeur aan.

Zichtbaar houden

Bij een cultuurhistorisch zeer waardevolle vondst, zoals van een bijzondere schildering of decoratie, kan deze leidend worden voor de verbouwing en zichtbaar in de ruimte behouden blijven. Deze benadering heeft altijd de voorkeur vanuit het oogpunt van monumentenzorg, maar heeft wellicht consequenties voor zowel de planning als het budget. Wanneer er in een zo vroeg mogelijk stadium gericht bouwhistorisch onderzoek wordt gedaan, blijven deze consequenties beheersbaar.

Verbergen

Een andere benadering is om het bouwspoor na documentatie er plekke te behouden, maar achter een nieuwe afwerking. Op die manier is het veiliggesteld en bestaat de mogelijkheid er in de toekomst nader onderzoek naar te verrichten en restauratie ervan te overwegen. Nadeel van deze aanpak is dat het element aan het zicht onttrokken is en bij een volgende verbouwing verloren zou kunnen gaan. Het is vergelijkbaar met de archeologie, waar sporen onder de grond bewaard blijven.

FOTO ODWIN RALLING

Terugggevonden wandtegels

Elders bewaren

Het kan zijn dat het bouw materiaal niet ter plekke gehandhaafd kan worden wanneer het de verbouwing in grote mate in de weg staat of wanneer door slijtage hergebruik niet realistisch is. Afhankelijk van de aard, omvang en cultuurhistorische waarde kan elders behouden een optie zijn. In dit geval is het van belang naast het documenteren van de vondst ook aandacht te besteden aan de archivering, bij voorkeur in het pand zelf.

Documentatie

De tijdsdruk die een bouwhistorische vondst met zich meebrengt, vereist een alerte interactie en een systematische aanpak. Zo kan voorkomen worden dat een cultuurhistorisch waardevol onderdeel als bouwafval in de container verdwijnt. Het is van groot belang dat de vondst altijd eerst wordt gedocumenteerd in de vorm van foto's, beschrijvingen en tekeningen. Het nodige kan de eigenaar wellicht zelf doen, maar ook de gemeentelijke afdeling erfgoed kan hierbij behulpzaam zijn. In de grotere monumentengemeenten is een gemeentelijke bouw- of architectuurhistoricus actief, die de eigenaar kan ondersteunen. In de kleinere gemeenten kan de beleidsmedewerker erfgoed doorverwijzen naar een deskundige. Wanneer er al eerder een bouwhistoricus betrokken is geweest voor verkennend onderzoek verdient het aanbeveling deze de vondst te laten documenteren. De vondst kan dan aan het eerder verrichte onderzoek worden toegevoegd en in relatie daarmee worden geïnterpreteerd en gewaardeerd.

Archivering

Indien er een huisarchief is, verdient het aanbeveling om daar de gedocumenteerde waarneming in op te nemen. Hierdoor zal de informatie ook voor toekomstige generaties beschikbaar zijn. Het is

FOTO ODWIN RALLING

De restanten van een stucplafond op riet in een afvalcontainer

belangrijk dat de rapportages worden aangeboden aan de gemeente en de bibliotheek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Fotogrammetrie

Wanneer er beperkte tijd beschikbaar is, kan afhankelijk van de aard en omvang van de vondst een innovatieve wijze van documenteren in de vorm van fotogrammetrie of 3D-laserscannen uitkomst bieden. Groot voordeel van deze methode is dat de aangetroffen situatie in korte tijd zeer gedetailleerd en fotorealistisch wordt vastgelegd en na interpretatie en uitwerking beschikbaar blijft voor nader onderzoek. Deze wijze van documenteren is nog in ontwikkeling, kent vele toepassingsmogelijkheden en vereist specialistische kennis.

Stappenplan

Het volgende stappenplan kan de eigenaar helpen de juiste afwegingen te maken wanneer hij op een bouwhistorische vondst stuit.

Stap 1: Onderzoek het interieur

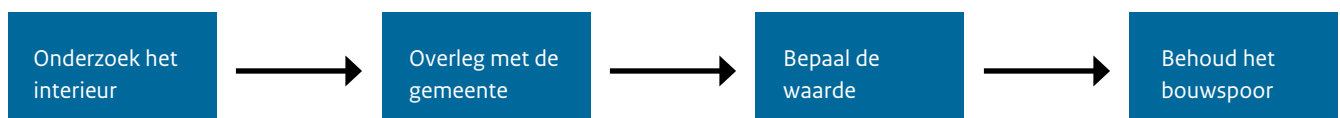
Laat voorafgaand aan de verbouwing bouwhistorisch onderzoek uitvoeren. Heb daarbij eventueel contact met de gemeente over de cultuurhistorische waarde van het gebouw.

Stap 2: Overleg met de gemeente

Als er tijdens de werkzaamheden een bouwhistorische vondst gedaan wordt, overleg dan met de gemeente over het behoud van het aangetroffen materiaal.

Stap 3: Bepaal de waarde

Laat een expert de cultuurhistorische waarde van de vondst bepalen.

Bij een verbouwing dook boven aan de wanden een sjabloonschildering op

Stap 4: Behoud het bouwspoor

Kies een afgewogen benadering gericht op het behoud van het bouwspoor. Behoud het materiaal zichtbaar ter plekke, laat een restauratieplan maken, pas eventueel de verbouwing aan, vraag bij de gemeente een omgevingsvergunning aan, laat het restaureren en documenteer het. Of behoud de resten onzichtbaar ter plekke en consolideer ze om verdere achteruitgang te voorkomen. Of stel het bouw materiaal elders in het pand veilig, bijvoorbeeld op zolder of in de kelder. Houd het in de laatste twee gevallen beschikbaar voor nader onderzoek.

Beeldhouwwerk

De vondst kan beeldhouwwerk of bouwkeramiek betreffen. Deze bouwfragmenten kunnen van waarde zijn als onvervangbare authentieke informatiebron. Als ze niet ter plekke behouden kunnen blijven, kunnen ze het beste in het pand zelf opgeslagen worden. Kleine fragmenten, zoals resten tegelwerk of kleine gebruiksvoorwerpen, kunnen na documentatie bewaard worden in bijvoorbeeld de kelder of op zolder. Op deze manier blijven ze beschikbaar voor nader onderzoek. In het zeldzame geval dat het om een bijzondere bouwsculptuur gaat, kan een zichtbare opstelling in het pand worden overwogen. In heel bijzondere gevallen, wanneer het fragment niet in of bij het pand kan worden behouden, kan het worden opgenomen in een museum. Meer informatie staat in de Rijksdienst-brochure *Bouwfragmenten*.

Archeologische vondsten

Een bouwhistorische vondst kan raken aan de archeologie als er voor bouwkundige werkzaamheden in de grond wordt gegraven. Dit kan zijn wanneer er een kelder of fundering wordt uitgraven of als er een aanbouw wordt gerealiseerd. Maar ook als er niet gegraven hoeft te worden kan er een archeologische vondst worden gedaan, bijvoorbeeld wanneer er vloerdelen op de begane grond worden verwijderd bij herstelwerkzaamheden aan de

balklaag. Ook een calamiteit kan leiden tot een bodemvondst, als een verstopt riool hersteld of vervangen wordt bijvoorbeeld. Zo is het mogelijk dat er onder de grond gebruiksvoorwerpen aangetroffen worden, zoals eetgerei, potten, kruiken of glaswerk, pijpenkopjes, munten, afgedankt gereedschap en klein speelgoed, zoals knikkers. Er kunnen bebouwingssporen aanwezig zijn die van belang zijn voor de duiding van de ontwikkeling van het perceel. Denk hierbij aan vloerafwerkingen, zoals kleivloeren, plavuizen, estriken en zelfs mozaïeken. Deze kunnen zich vlak onder het maaiveld bevinden. Daarnaast kan het gaan om gemetselde funderingsresten van een eerdere indeling of bouwvolumes van voorgangers van het pand. Niet minder spectaculair zijn vondsten als vroegere kelders, keldertrappen en water- of beerputten. Met name deze laatste bieden vaak een schat aan informatie, aangezien er ook het niet langer bruikbare eet-, drink- en kookgerei in verduwen.

Verskil in eigendom

Er is wettelijk gezien een duidelijk verschil tussen de omgang met bouwhistorische en archeologische vondsten. Waar een bovengronds bouwspoor onderdeel blijft van het pand en eigendom is van de eigenaar van het gebouw, ligt dit bij archeologische resten anders. Als de archeologische vondst gedaan wordt in een opgraving waarvoor een vergunning is afgegeven ligt de eigendom meestal bij de provincie. Wie niet dieper graaft dan dertig tot vijftig centimeter, afhankelijk van de gemeente, heeft doorgaans geen vergunning nodig. Als in die situatie de eigenaar van de gevonden resten niet te achterhalen is, is er sprake van gedeeld eigendom tussen de vinder en de eigenaar van de grond. Wel is de eigenaar verplicht om aangifte te doen van de vondst bij de

Van onder de grond tevoorschijn gekomen pijpenkopje

gemeente en de restanten een half jaar voor onderzoek beschikbaar te houden. Meer informatie staat in de Rijksdienst-brochures *Professionele archeologie en de Erfgoedwet* en *Vrijwilligers in de archeologie en de Erfgoedwet*.

Rijksmonument

Hoe we in Nederland omgaan met rijksmonumenten, is geregeld in de *Erfgoedwet* en de *Wet algemene bepalingen Omgevingswet*. In de meeste gevallen is de eigenaar van het monument op het moment dat hij een bouwhistorische toevalsvondst doet, al in bezit van een omgevingsvergunning voor de aanpassingen aan het interieur. Het is van belang te beoordelen of de aangetroffen zaak tot de zogenoemde 'bestanddelen' van het gebouw gerekend kan worden, zoals een vloer, wand, plafond, trap, schouw, binnendeur, inbouwkast en technische installatie. Daarmee is het onderdeel namelijk ook wettelijk beschermd en dient de eigenaar de vondst bij de gemeente te melden, omdat het nodig kan zijn de vergunning aan te passen.

Onderhoud

De eigenaar van een rijksmonument is ervoor verantwoordelijk dat de monumentale onderdelen van het interieur zodanig onderhouden worden dat hun behoud gewaarborgd is. Voor regulier onderhoud heeft hij geen omgevingsvergunning nodig. Voorwaarde is dan wel dat materiaalsoort, kleur, vormgeving, detaillering en profilering niet wijzigen.

Wijzigingen

Omdat het interieur onder de bescherming van het rijksmonument valt, kan de eigenaar hier niet zomaar iets aan wijzigen. Voor diverse werkzaamheden is geen vergunning nodig, zoals onderdelen zonder waarde voor de monumentenzorg wijzigen. Meestal betreft dit recente toevoegingen. Het verwijderen van systeemplafonds, een keuken of sanitair van recente datum is vergunningvrij. Voor het maken van een trapgat in een balklaag of een deur in een oude binnenmuur geldt daarentegen een vergunningplicht. Meer informatie staat op www.cultureelerfgoed.nl.

De oude verdiepingsvloer komt weer in het zicht

Omgevingsvergunning en subsidie

Voor het geheel of deels wijzigen of slopen van een rijksmonument, en voor het herstellen of gebruiken ervan op een manier waardoor het wordt ontsierd of waardoor de monumentale waarde in gevaar wordt gebracht, is een omgevingsvergunning vereist. Hetzelfde geldt doorgaans voor provinciale en gemeentelijke monumenten. Verkeerd herstel kan schade toebrengen. De gemeente geeft aan of er in een concreet geval een omgevingsvergunning nodig is en beslist of zij deze verleent. Het onderhoud van rijksmonumenten is subsidiabel in het kader van de instandhoudingsregeling.

Zie ook

- Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg: www.stichtingerm.nl
- Stichting Het Nederlandse Interieur: www.shni.nl
- Vereniging van Architecten Werkzaam in de Restauratie: www.vawr.nl

---

Hebt u vragen?

Bel dan 033 – 421 7 456 of stuur een mail naar info@cultureelerfgoed.nl.
www.cultureelerfgoed.nl

Tekst: Odwin Ralling

Afbeeldingen: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, tenzij anders vermeld.

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.
Oktober 2018

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Smallepad 5, 3811 MG Amersfoort.
Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.